

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВЩИНИ

КОЮДА В. О.

кандидат економічних наук

ВОЛІКОВ В. В.

Харків

В умовах жорсткої конкуренції з боку високотехнологічних підприємств світу у вітчизняних виробників виникає нагальна необхідність щодо розвитку та ефективного використання власного інтелектуального капіталу, де інтелектуальний потенціал набуває визначальної місії як ресурс. Саме темпи та характер оновлення технологій в усіх видах діяльності надалі стають головними конкурентними перевагами підприємства у ринковому середовищі.

Інтелектуальний потенціал підприємства має складну структуру і це потребує розробки ефективних підходів для обґрунтованого вибору бази та методу його комплексної оцінки з урахуванням впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ. Особливої гостроти ця проблема набуває на підприємствах машинобудування, які є базою сталого розвитку інших галузей економіки і суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що питанням оцінки інтелектуального капіталу, інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності приділяється значна увага в дослідженнях [1; 4; 5; 7; 8] учених-економістів (М. Бендіков, О. Бутнік-Сіверський, О. Буянова, Н. Гавкалова, В. Євченко, Д. Єрохін, Я. Зайцева, О. Козирев, Є. Селєзньов, П. Цибульов та ін.). Однак слід відмітити про відсутність методичного підходу щодо оцінки рівня використання інтелектуального потенціалу підприємства з урахуванням його особливостей та як джерела інтелектуального капіталу.

Метою статті є аналіз використання інтелектуального потенціалу підприємствами машинобудування Харківського регіону на основі матричного методу з урахуванням бази його формування, використання та розвитку.

Одним із інструментів стратегічного планування діяльності підприємств є матриця Бостонської консультативної групи [3; 6]. Використання матриць дозволяє охоплювати різні періоди часу й будувати динамічні ряди як по інтелектуальному потенціалу (ІП) підприємства в цілому, так і за складовими [2]: людський, структурний та споживчий капітали. Усе це надає потенційну можливість наочного уявлення про закономірності, напрямки, темпи змін розвитку інтелектуального потенціалу підприємства з урахуванням впливу чинників.

Досвід використання матриць [3; 6] довів, що вони можуть бути корисними при визначенні стратегічних рішень щодо розподілу ресурсів підприємства на найближчу перспективу. Основними перевагами матриці є

простота при використанні, наглядність результатів діяльності підприємства як основи для прийняття управлінських рішень у сфері стратегічного планування. Тому метою визначення стратегічних рішень підприємств для підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємств рекомендується матричний метод аналізу, що дає можливість визначити, які складові підприємства у порівнянні з іншими займають більш вигідні позиції, а які відстали і потребують активізації.

На основі дослідження та аналізу внутрішнього середовища кожного підприємства за допомогою матриці можна: зосередити увагу на інтелектуальному потенціалі підприємства в цілому. Більш детально проаналізувати стан справ щодо використання людського, структурного і споживчого капіталів. Виявити чинники негативного та позитивного впливу на інтелектуальний потенціал підприємства як джерела інтелектуального капіталу; наочно представити та детально проаналізувати результати діяльності підприємства щодо темпів змін інтелектуального потенціалу підприємства та його оцінку в цілому по підприємству і за базою формування інтелектуального потенціалу (людський, структурний і споживчий капітали) та подальшого його розвитку; виокремити пріоритети щодо використання інтелектуального потенціалу підприємства в цілому та окремо за людським, структурним і споживчим капіталами на основі їх оцінки; узагальнити результати оцінок для подальшого зростання ІП підприємства та обґрунтувати вибір варіантів рішень.

Матриця надає потенційну можливість виконати такі функції на підприємстві: 1) прийняття управлінських рішень щодо ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства на основі аналізу оцінки людського, структурного і споживчого капіталів, а також їх напрямки розвитку; 2) розподіл стратегічних ресурсів між визначеними складовими на майбутнє (короткостроковий період). Можна зробити вибір стратегічних позицій та визначити першочерговість обґрунтованого комплексу заходів.

Матриця заснована на констатації та аналізу досягнутого, і це є базою (основою) для проведення додаткових досліджень щодо прогнозу на майбутнє. Незважаючи на існуючі недоліки матричного методу він надає можливість проаналізувати інтелектуальний потенціал підприємства в цілому та за складовими (людський, структурний та споживчий капітали) за певний період часу і використати ці результати для: 1) визначення перспектив щодо формування й розвитку інтелектуального потенціалу підприємства в цілому та за складовими; 2) розробки стратегічних рішень щодо розподілу чи перерозподілу ресурсної бази підприємства для ефективного використання існуючого інтелектуального потенціалу підприємства (ІПП) та його подальшого розвитку; 3) об-

грунтування комплексу заходів для зростання інтелектуального потенціалу підприємства як джерела інтелектуального капіталу підприємства. Послідовність матричного методу аналізу для оцінки використання інтелектуального потенціалу по групі підприємств наведено на *рис. 1*.

такими системами координат: інтегральний показник ІП підприємства та темпи його змін. Лінії, що розділяють матрицю на квадранти, будуються на основі середнього інтегрального показника ІП підприємства для групи та середнього значення темпу змін інтегрально-

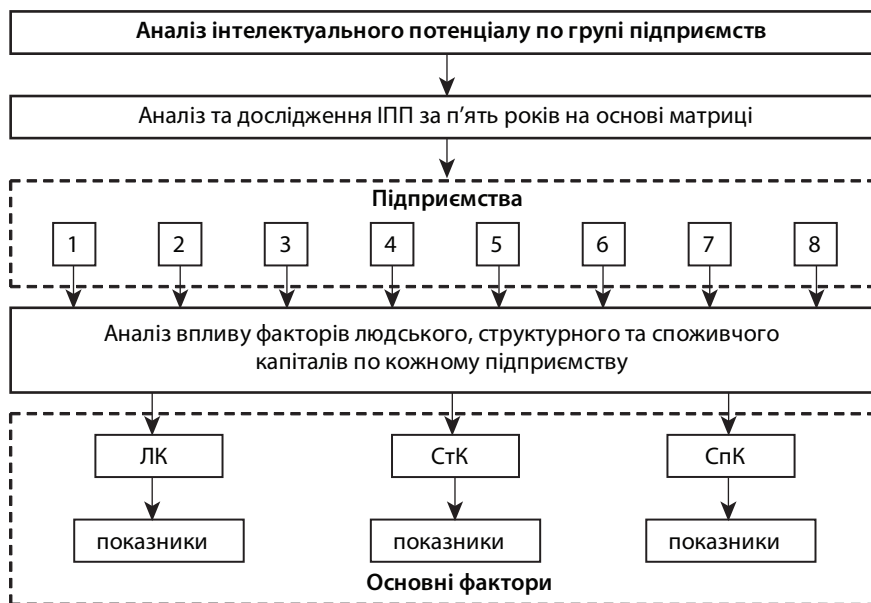

Рис. 1. Послідовність матричного методу аналізу оцінки використання інтелектуального потенціалу підприємства

Для побудови матриці будуть використані вихідні дані щодо інтелектуального потенціалу підприємств машинобудування Харківського регіону, а саме: ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»; ВАТ «Турбоатом»; ВАТ «Світло шахтаря»; ЗАТ «Завод «Південкабель»; ДП Завод «Електроважмаш»; ДП «Завод ім. Малишева»; ВАТ «Укрелектромаш»; ВАТ «Автрамат» за п'ять років (2005 – 2009 рр.).

Сукупність вихідних даних для побудови матриць поділяється на дві групи: 1 група – це узагальнюючі показники по складових (людський, структурний та споживчий капітали) та інтегральні показники інтелектуального потенціалу підприємств; 2 група – це показники, які розраховані на основі даних показників першої групи й використовуються для побудови матриці та її розподілу на квадранти щодо співвідношення середнього інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства по групі підприємств і середнього значення темпів змін інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства для усієї групи.

Середній інтегральний показник інтелектуального потенціалу підприємства по групі підприємств розрахований на основі середнього інтегрального показника кожного окремого підприємства за п'ять років. Для побудови матриці потрібно розрахувати також середнє значення темпів змін інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства для кожного із досліджуваних підприємств та середнє значення темпу змін інтегрального показника інтелектуального потенціалу для групи підприємства.

Для наочного представлення стану справ щодо використання інтелектуального потенціалу підприємства графічним методом побудована 4-х-польна матриця за

го показника ІП підприємства. Аналогічно будуються матриці за такими складовими: людський, структурний та споживчий капітали. Для розподілу матриці на квадранти використовуються розраховані середні значення для груп підприємств: 1) інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємств – 0,0561; 2) темпи змін інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства – 2,71%. Слід відмітити, що усі досліджувані підприємства машинобудування Харківщини знаходяться на одній фазі життєвого циклу (це перше обмеження для матриці, що є її недоліком). Окрім того, для побудови матриці необхідно використовувати досить велику кількість показників (другий недолік). Так, для людського, структурного та споживчого капіталів була сформована система показників для кожної складової (одинадцять показників). Таким чином, дані для аналізу використання інтелектуального потенціалу підприємства, на основі матриці, відповідають цим вимогам. На основі розглянутого вище було побудовано матрицю щодо констатації даних відносно рівня використання інтелектуального потенціалу в 2009 році по підприємствах відносно минулого року (2008 р.), яку наведено на *рис. 2*.

У першому квадранті матриці опиняються відстаючі підприємства (ЗАТ «Завод «Південкабель»; ВАТ «Автрамат»), основними характеристиками діяльності яких є нижчі за середнє по групі показники використання власного інтелектуального потенціалу та низькі темпи його змін (інтегральний показник інтелектуального потенціалу підприємства). Це свідчить про низьку ефективність використання власного інтелектуального потенціалу, що призводить до зниження конкурентоспроможності підприємства та, як наслідок, його ринкової вартості.

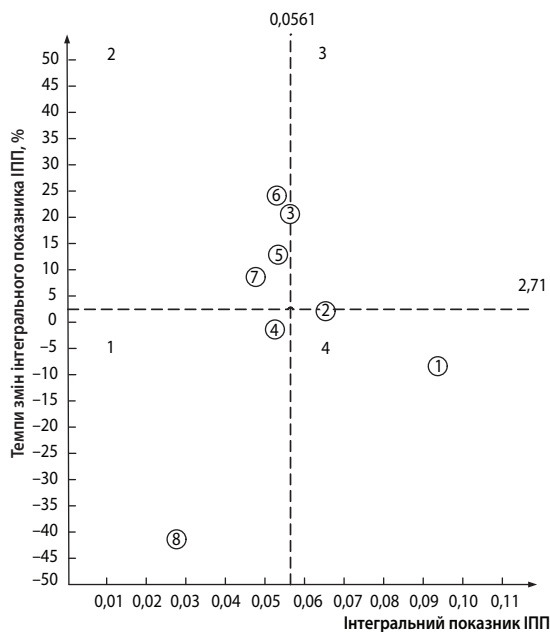

Рис. 2. Матриця інтелектуального потенціалу машинобудівних підприємств

1 – ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»; 2 – ВАТ «Турбоатом»; 3 – ВАТ «Світло шахтаря»; 4 – ЗАТ «Завод «Південкабель»; 5 – ДП Завод «Електроважмаш»; 6 – ДП «Завод ім. Малишева»; 7 – ВАТ «Укрелектромаш»; 8 – ВАТ «Автрамат».

Другий квадрант характеризується високими темпами зростання інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства та низьким значенням цього показника. У діяльності ДП Завод «Електроважмаш»; ДП «Завод ім. Малишева»; ВАТ «Укрелектромаш», що опинились у цьому квадранті, недостатньо приділяється увага використанню саме власного інтелектуального потенціалу.

Для підприємств, що опинились у третьому квадранті (ВАТ «Турбоатом»), характерні високі темпи зростання інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства та вище за середнє по групі значення інтегрального показника ІП підприємства. Ця зона є найбільш сприятливою: підприємство досягло високого рівня використання інтелектуального потенціалу (вище середнього по групі) та постійно його підтримує.

Для четвертого квадранта характерні високе значення використання інтелектуального потенціалу підприємства та уповільнення темпів змін інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства. Така ситуація може призвести до зниження привабливості підприємства й потенціальної можливості його переходу в перший квадрант.

Одне підприємство (ВАТ «Світло шахтаря») розташоване на межі 2-го та 3-го квадрантів, що потребує додаткових досліджень у динаміці щодо потенційної можливості його переміщення в той чи інший квадрант.

Розглянуте положення підприємств надає узагальнюючу оцінку використання інтелектуального потенціалу та темпи його змін (2009/2008 рр.) для восьми досліджуваних підприємств машинобудування Харківщини у 2009 році. Але із даної матриці (див. рис. 2) не можна визначити, за рахунок саме яких факторів, і насамперед

основних, змінювався (зростає чи зменшувався) рівень використання ІП кожного окремого підприємства протягом п'яти років. Тому пропонується провести подальший аналіз інтелектуального потенціалу підприємств на основі показників, які характеризують людський, структурний і споживчий капітали за цей же період по кожному окремому підприємству. На прикладі одного з восьми машинобудівних підприємств, а саме: ВАТ «Світло шахтаря» (рис. 3) наведено матрицю інтелектуального потенціалу за п'ять років, яка дозволяє проаналізувати тенденцію зміни інтелектуального потенціалу по роках та охарактеризувати стан справ щодо використання інтелектуального потенціалу цього підприємства.

На основі аналізу результатів розрахунків щодо інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства та темпів його змін згідно з матрицею можна відмітити таке: 2006 рік (3-й квадрант) – високий рівень використання інтелектуального потенціалу, і цей рівень підтримується; 2007 рік (4-й квадрант) – зниження темпів змін інтегрального показника ІП підприємства може призвести до негативних тенденцій; 2008 рік (1-й квадрант) – різкий спад щодо накопичення та використання ІП, що може призвести до банкрутства підприємства; 2009 рік (межа 2-й та 3-й квадранти) – впроваджені заходи значно підвищили рівень використання та накопичення власного інтелектуального потенціалу.

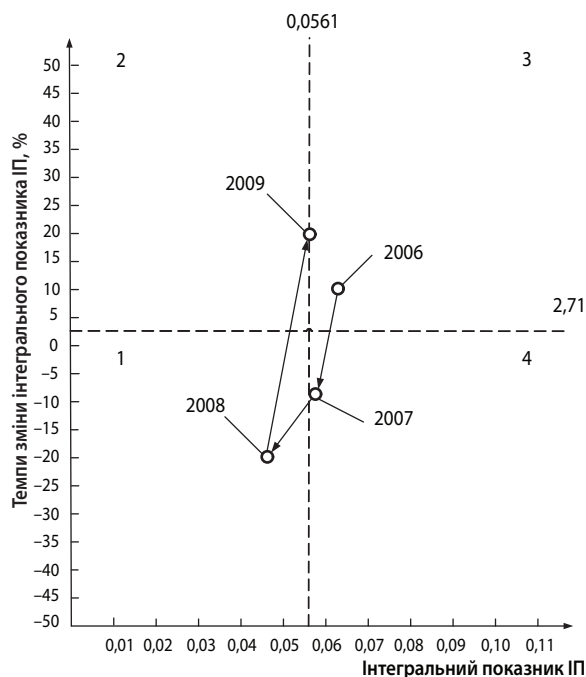

Рис. 3. Матриця інтелектуального потенціалу ВАТ «Світло шахтаря»

Наступний етап – це аналіз впливу основних факторів на інтелектуальний потенціал підприємства. І тому було проведено більш поглиблений аналіз використання саме людського, структурного та споживчого капіталів як визначальних складових ІП підприємства на основі 4-х-польних матриць. Це дозволило виявити, за рахунок яких саме факторів людського, структурного та споживчого капіталів було досягнуто відповідний рівень використання ІП підприємства і це є основою для розробки

комплексу заходів щодо вдосконалення управління інтелектуальним потенціалом підприємства.

ВИСНОВКИ

Отримані результати щодо використання інтелектуального потенціалу окремого підприємства й виявлення визначальних факторів впливу на цей рівень на машинобудівних підприємствах Харківщини є підґрунтям для обґрунтування комплексу заходів підвищення ефективності використання й розвитку інтелектуального потенціалу підприємства в цілому та за людським, структурним і споживчим капіталами, що і є наступним етапом дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендиков М., Джамай Е. Интеллектуальный капитал развивающейся фирмы: проблемы идентификации и измерения.– [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://www.cfin.ru /press/management/2001-4/01.shtml>

2. Волюков В. В. Составные для формирования интеллектуального потенциала // «Галицкий экономический вестник».– 2008.– № 3(18).– С. 32 – 37.

3. Зуб А. Т., Локтионов М. В. Системный стратегический менеджмент: методология и практика.– М. : Генезис, 2001.– 752 с.

4. Селезнев Е. Н. Интеллектуальный потенциал – показатель состояния интеллектуального капитала и эффективности его использования.– [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://www.finman.ru/articles/2004/5/3430.html>

5. Стюарт Томас А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Пер. с англ. В. Ноздриной.– М. : Поколение, 2007.– 368 с.

6. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов / Пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой.– М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1988.– 576 с.

7. Формування та використання інтелектуального капіталу : Наукове видання / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова.– Харків: Вид. ХНЕУ, 2006.– 252 с.

8. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю / За ред. П. М. Цибульова : монографія.– К. : «К.І.С.», 2005.– 448 с.